

Міністерство освіти і науки України
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

**Матеріали
XXVII наукової конференції
здобувачів вищої освіти**

Випуск 40

Одеса – 2021

ПОДВИГ ОДЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Букач В. М.

У складних умовах переосмислення уявлень про минуле країни та закономірності розвитку суспільства процес історичного пізнання подекуди супроводжується некоректними висновками, тому пересічному громадянину інколи складно зробити висновки про об'єктивність праць сучасних дослідників. В такій ситуації доречно звертатися до різноманітних джерел, в тому числі до літературних творів.

Хоча художня література є суб'єктивним проявом авторського сприйняття дійсності, вона має соціальне значення, естетично виражаючи суспільну свідомість. [2, с. 92] Як форма суспільної свідомості художня література здатна допомогти читачеві відчутти психологічну достовірність та досягнути особливості історичного часу, продемонструвати художній образ епохи як в цілому, так й окремих її періодів, без пізнання яких уявлення про минуле не будуть якісними та вичерпними. [1, с. 31]

Для дослідників та пересічних громадян особливу цінність в процесі історичного пізнання мають як літературні твори, написані на основі вивчення першоджерел, так і художні твори, автори яких були очевидцями чи учасниками подій. Саме такі зразки художньої літератури допомагають читачеві доторкнутися до минулого Одеси та регіону. [1, с. 34]

Доленосними для країни були роки боротьби з нацистською навалою. Трагічні події 1941 – 1944 років в історії Одеси знайшли відображення в українській літературі.

У 2021 році виконується 80-тя річниця оборони Одеси від німецько-румунських загарбників у серпні – жовтні 1941 року. Для дослідників (істориків, літературознавців та інших), пересічних читачів особо цінними можуть бути літературні твори учасників цих героїчних подій, серед яких був і поет Іван Гончаренко.

Оборона міста почалася 5 серпня 1941 року, а 13 серпня І. Гончаренко опублікував вірш «На бій, Одесо!», в якому висловлював впевненість, що ворог буде переможений:

«І вірю я в твою живушу силу,
в твоїх садів цвітіння молоде,
і певен я, що гад собі могилу
на підступах до брам твоїх знайде!» [5, с. 141 - 142.]

Одеса – це місто з яскравою історією, неповторною архітектурою та унікальною атмосферою людського буття. У вірші «Тут Пушкін жив...», опублікованому 24 вересня 1941 року в газеті «Чорноморська комуна», І. Гончаренко пише про зруйнований дім великого поета. Жителі міста з болем у серці сприйняли це варварство. Ворог, який зазіхнув на історію Одеси і пам'ять одеситів, був для поета «звіром у образі людини». Він писав:

«Він націляв не випадково,
Цей вирінок нічної тьми, -
І наша слава й наше слово
Йому ненависні, як ми» [3, с. 45].

У захисників міста була незламна воля до перемоги. Ті, хто кілька тижнів тому були далекими від військової справи, ставали відважними бійцями. У «Вірші про повара», опублікованому 26 вересня, поет розповів про військового повара, який відбив наступ ворожого загону. Нацисти зайшли у тил й напали на польову кухню. Повар в цей час готував борщ і кашу для бійців та не розгубився, не злякався:

«– Поспішаєте, фашисти,
Забігаєте вперед,
Не для вас готую їсти –
І ляга за кулемет.
Бо не тільки добру страву
Готувати він умів;
Бо недаром і на славу
Кулеметом володів» [3, с. 45].

Оборона Одеси відзначена самовідданою звитягою моряків. Поет у вірші «Слово моряка» розповідав:

«Значить, скоро гітлерівська гідра
Вже назад не знайде переправ, –
І моряк, всміхаючись хитро,
На важкі гармати показав.
.....
Знов і знов кругом ревуть гармати,
Від снарядів піниться вода...
– Раз моряк узявся воювати,
Значить, буде ворогу біда» [5, с. 142 - 143].

Вся країна слідкувала за тим, як Одеса боронилася від ворога. У жовтні, під час радіопереклички Харків – Одеса до одеситів, воїнів-захисників, до Івана Гончаренка звернувся український поет Олекса Новицький. Вірш «Оборонцям Одеси» потім був надрукований в газеті «Чорноморська комуна»:

«Над Одесою грози. І небо в загравах багряне,
Знов за залпами залпи. Важка канонада і дим.
Комісар батальйонний, мій друг, Гончаренку Іване,
Чи ти чуєш мій голос, що вторить двобою завжди?
Чи ти чуєш мене? Це говорить озброєний Харків.
Місто юних тривог, що вело нас до себе з імлі.
Це вітають Одесу заводи, золочені парки,
Її друзі, що вірність у серці своїм зберегли.
Прийде, прийде хвилина жаданої зустрічі. Знову

Заспіваєм удвох...А тепер твоє слово бійця
Хай зове уперед у атаку, у битву грозову,
Хай жадобою помсти запалить гарячі серця» [3, с. 46 - 47].

В той час, коли Одеса ще трималася, на підступах до міста вже хазяйнували фашисти, але спокою їм не давали партизани, які намагалися створити для ворога та його прихвоснів нетерплячі умови. Віддаючи шану народним месникам, Іван Гончаренко 8 жовтня, незадовго до відходу Червоної Армії з міста, в газеті «Большевицкое знамя» опублікував вірш «Пісня про партизан»:

«Імен партизан ми не знаєм сьогодні
Та завтра узнаємо їх –
І подвиги їхні й діла благородні
Легендою стануть для всіх.
І мужніх узнають дорослі і діти,
І славити будуть в піснях...» [3, с. 47].

Нажаль, 16 жовтня 1941 року Приморська армія та підрозділи Чорноморського флоту вимушені були залишити Одесу. Покидаючи місто на теплоході «Радянська Вірменія», по дорозі до Севастополя поет написав вірш «Одеса, до побачення!», повний надії на скору перемогу:

«Одесо, до побачення!
До тебе
Ми вернемось з фронтів священої війни,
На вулиці твої, під чорноморське небо,
Як повертаються до матері сини.
.....
Одесо! Будеш ти, як зірка, пламеніти,
В віках народ пісні складе про дні твої,
Про грізний час війни. І нас попросять діти
Ще розповісти про дальницькі бої.

За муки, сльози, кров... За кожную краплю крові,
За кожний колосок з колгоспівських полів,
За рідний Київ мій, за береги Дніпрові
Карати будем ми нещадно ворогів!..» [5, с. 143 - 144]

В обороні Одеси та Севастополя приймав участь український прозаїк Василь Кучер. Подвигу захисників майбутніх міст-героїв він присвятив роман «Чорноморці».[4] Воїни-захисники пішли, а одесити залишилися й продовжили боротьбу. Герой роману Остап Богучар сказав: «– ...Наші війська залишили Одесу...Тепер ми самі зосталися в Одесі. Але як були, так і будемо її хазяями. Війна проти фашистів тільки починається...» [5, с. 181]

Після відходу Червоної Армії в Одесу увійшли нацисти і настав період окупації. Але місто не здавалося, тут діяло радянське підпілля, за містом – партизанські формування. Супротив ворогу продовжувався. Одеському

підпілля присвятив повість «Дорога в катакомби» український письменник, хірург, доктор медичних наук Федір Мар'єнко. [5, с. 220 - 225]

Але після зими завжди настає весна. Настав і квітень 1944 року, який приніс звільнення від ярма окупантів. Визволенню Одеси Червоною Армією присвятив героїчну драму «Одеса» поет Григорій Плоткін, [3, с. 55 - 62], а відомий український художник Михайло Жук – вірш «У досвіток гудуть гармати»:

«Ще досвіток, а вже гудуть гармати...
Ще море спить, а блискають вогні:
Набої рвуть, як іскри у горні, –
Б'ють з кораблів, щоб ворога погнати...» [3, с. 53].

Свою шану висловив місту видатний український поет Павло Тичина («Я радий, що тебе сьогодні бачу...»):

«...Одесо повносонячна, смаглява!
Зборола ж ти фашистського удава.
Твої молоді тверда хода.
А з молоддю – і ти вся молода...» [5, с. 228].

Одеса – незвичайне місто. Вона багато всього пережила: терпіла, боролася, і врешті решт залишалася переможцем. Дух свободи притаманний тим, хто народився, зростав, формувався в цьому місті. Справжні одесити завжди були і є мудрими, доброзичливими, толерантними, працьовитими, гостинними, відкритими для друзів, тому що вони цінують традиції, культурні особливості свого рідного міста, яке дуже люблять. Влучно написав одесит, український поет Григорій Плоткін;

«Для нас життя немає без Одеси,
А їй також – нема життя без нас!
Моя Одесо, горда й промениста!
Де б я не був, куди б я не пішов,
Ти звеш мене, моє квітуче місто,
Як серця спів, як щастя, як любов!» [3, с. 62]

-
1. Букач В. М. История Одессы в художественной литературе. *Життя і пам'ять: науковий збірник, присвячений пам'яті В'ячеслава Івановича Шамко*. Вип. 3. Одеса: Homeless Publishing, 2018. С. 31 - 48.
 2. Букач В. М., Якимова О. Пізнання історії та художня література. *Історичний досвід і сучасність: Матеріали (тези) XXIII наукової студентської конференції*. Вип. 32. Одеса: ПНПУ, 2017. С. 92 - 93.
 3. Героическая Одесса: Литературно-публицистический альманах. Одесса: Областное издательство, 1945. 148 с.
 4. Кучер В. С. Чорноморці: роман. Сімферополь: Таврія, 1975. 552 с.
 5. Одессе посвящается... Город-герой в художественной литературе. Одесса: Маяк, 1971. 287 с.